

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITETI

T. t. MEVACHILIK
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	700 000	- Muxandislik, ishlov berish va qurilish sohalari
Ta'lim sohasi:	710000	- Muxandislik ishi
Ta'lim yo'nalishi:	60710800	- Metrologiya va standartlashirish

Fan/modul kodlari MVCh2205	O'quv yili 2025-2026	Semestr 2	Kreditlar 5
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek/rus	Haftadagi dars soatlari	4
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)
	T.t. MEVACHILIK	60	90
2.	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarga meva ekinlarini ahamiyati, kimyoviy tarkibi, kelib chiqishi va tarqalish tarixi, bu sohaning hozirgi holati va rivojlanish istiqboli hamda tashqi muhit omillariga bo'lgan talabi to'g'risidagi va mevalilikka yangi kirib kelgan intensiv meva navlarini ko'paytirishni o'rgatish.</p> <p>Fanning asosiy vazifasi – ushbu fan dala sharoitida meva yetishtirishning ilg'or texnologiyalari to'g'risida, mevalarni ishlatilishi, tashqi muhit omillariga ko'ra guruhlariga ajratish, ko'paytirish usullarini o'rganish; o'simliklarni o'sish va rivojlanish bosqichlarini mevalarni urug'lari hamda ko'chatlari tuzilishi; talabani ushbu fan bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarini kurs ishi va bitiruv ishlarini bajarish bilan real sharoitida qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hosil qildirishdir.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1–mavzu. Mevali ekinlar faniga kirish — bu bog'dorchilikning asosiy qismlaridan biri bo'lib, meva beruvchi daraxtlar, butalar va ko'p yillik o'simliklarni o'rganish va yetishtirish bilan bog'liq. Mevali ekinlar — bu odamlar uchun oziq-ovqat sifatida iste'mol qilinadigan mevalarni hosil qiluvchi ko'p yillik o'simliklardir. Ular asosan daraxt, buta yoki yarim buta shaklida bo'ladi.</p> <p>Mevachilik fan va tarmoq sifatida. O'zbekiston Respublikasida meva va rezavor meva o'simliklarini yetishtirishni xalq xo'jaligidagi ahamiyati. Meva bog'larini davlatlararo va qit'alararo joylashganligi. Mevachilikning dunyo bo'yicha ahvoli. Mevachilikning O'zbekistondagi qisqacha ahvoli va rivojlanish istiqbollari.</p> <p>2 - mavzu. Meva va rezavor meva o'simliklarining kelib chiqishi, botanik tarkibi va biologik xususiyatlari</p> <p>Mevalar va rezavor meva o'simliklarining kelib chiqishi. Mevalar va rezavor meva o'simliklarining morfo-biologik guruhlar. Urug'li, danakli, rezavor, yong'oqmevalar va subtropik mevalarning turlari va botanik nomlari. Mevalar va rezavor meva o'simliklarining yer ustki qismi, hosilga kirishi va yashashiga ko'ra guruhlash.</p>		

taom bo'lib, qayta ishlash uchun juda yaxshi xom ashyo hisoblanadi. Rezavorlar xushbo'y va juda mazali, tarkibida organizm uchun zarur bo'lgan ko'plab vitaminlar, mineral tuzlar, organik kislotalar, qand moddasi, oshlovchi moddalar mavjud. Shifobaxsh xususiyatlari esa esa yuqori baholalanadi hamda sevib iste'mol qilinadi.

10-mayzu. Meva va vongʻodli ekinlarni yetishtirish tizimlari

Asosiy pomologik ekinlarni ishlab chiqarish va qayta ishlash tizimlariga umumiy nuqtai nazar, hozirgi madaniy va hosilni yig'ish muammolari va tijorat meva yetishtirish bilan bog'liq muammolar tahlili to'g'risida so'z vuriatiladi.

Bu mavzu mevalarni (masalan, olma, uzum, bodom, yongʻoq, pista va hokazo) professional yoki dehqonchilik maqsadida yetishtirishga oid agrar tizimlarni anglatadi. Bular ekish, parvarishlash, sugʻorish, hosilni yigʻish va saqlash kabi ijarayonlarni oʻz ichiga oladi.

11-mayvz. Past boʻvli meva daraxtlarini oʻstirish

Intensiv bog' tashkil qilinayotgan yerda, iqlim sharoitidan kelib chiqqan holda, suv bilan ta'minlanganligi, tuproq qatlami va unumdorligi, yer osti suvining sathi va boshqa omillar o'rganiladi. Unumdor suv bilan yetarli ta'minlangan tuproqlarda pakana payvandtagirlar foydalanish maqsadga muvofiq: M-9, past bo'lyli M-7 va MM-106, tuproq unumdorligi pastroq va suv ta'minoti chegaralangan yerlarda esa o'rtab bo'lyli M-2 va kuchli o'suvchi M-11 foydalaniladi.

12-mayzu. Mevali daraxt va butalarni kesish

Meva daraxtlari qishki va yozgi kesish mavsumida daraxtlarning ko'p shoxlarini kesish orqali keyingi yilda ko'plab yangi va yosh novdalar rivojlanadi, urug'li mevalilarda o'suvchi novdalar, danakli mevalilarda esa hosil beruvchi novdalar rivojlanadi, quyosh nurini daraxtning ichki tomoniga tushishi ta'minlash, novdalarini siyraklashtirish, uchki qismini qisqartirish ahamiyatli jihatlarini, hosildorlikni oshirish omillarini o'rganish.

Meva daraxtlariga shakl berish va butashning ahamiyatli jihatlari, hosildorlikni oshirish omillarini o'rganish. Meva daraxtlariga shakl berish usullari. Meva o'simliklarini butash davrlari va texnikasi. Palmetta daraxtlariga shakl berish.

13 - mavzu. Tok ko'chatini yetishirish va tokzor barpo qilish

Tok ko'chatlari ko'paytirish texnologiyasi va tokzorlar barpo qilish, Tokzor tuprog'ini saqlash, ishlov berish, o'g'itlash, sug'orish va hosilini terish. Tok yashil qismlari bilan olib boriladigan ishlar. Aprobatsiya.

14-mavzu. Tok o‘simligini kesish va shakl berish

Tok o'simligini o'sishi, rivojlanishi va hosildorligini tartiba solish. Kesish qoidalari, shakl berish va kesish muddati, usullari bilan tanishish. Tok kesish parvarishini yengillashiradi, yorug'lik va issiqliklardan o'simlikning to'la foydalanishini ta'minlaydi, ildiz bilan yer ushqi qismining o'zaro mutanosibligini tartibga soladi. Tokka tegishli shakl berish maqsadida

Mazkur o'quv dasturi dunyoning e'tirof etilgan xalqaro QS va THE reytinglarida nufuzli TOP-300 talikka kirgan quyidagi oliy ta'lim tashkilotlarining ta'lim dasturlari asosida ishlab chiqilgan.

№	Universitet nomi	QS	THE	O'quv dasturidagi mavzu nomi	Kiritilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar	Havolalar
1	Gadjah Mada University	224	1200	Introduction to the science of fruit crops 1-mavzu: Mevali ekinlar faniga kirish	Mevali ekinlar — bu odamlar uchun oziq-ovqat sifatida iste'mol qilinadigan mevalarni hosil qiluvchi ko'p yillik o'simliklardir. Ular asosan daraxt, buta yoki yarim buta shaklida bo'ladi.	https://drive.google.com/file/d/1TeO2q33gM5ew7zcm1JIP_5Q3n4zpWXY/view
2	CALIFORNIA, Davis (UC Davis) University	114	28	Fruit & Nut Cropping Systems 10-mavzu: Meva va yong'oqli ekinlarni yetishtirish tizimlari	Asosiy pomologik ekinlarni ishlab chiqarish va qayta ishlash tizimlariga umumiy nuqtai nazar, hozirgi madaniy va hosilni yig'ish muammolari va tijorat meva yetishtirish bilan bog'liq muammolar tahliili to'g'risida so'z yuritiladi.	https://catalog.ucdavis.edu/departments-programs-science-requirements/text
3	Michigan State University	161	122	Pruning fruit trees and shrubs 12-mavzu: Mevali daraxt va butalarni kesish.	Mevali daraxtlari qishki va yozgi kesish mavsumida daraxtlarning ko'p shoxlarini kesish orqali keyingi yilda ko'p yilga yangi va yosh novdalar rivojlanadi, urug'li mevalilarda o'suvchi novdalar, danakli mevalilarda esa hosil beruvchi	https://www.canr.msu.edu/foundations-of-gardening/uploads/files/Final%20Syllabus%20with%20headerWEBSITE%20VERSION.pdf

	<p>7. “O‘zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo‘jaligi ekinlari Davlat Reestri”. Toshkent – 2023.</p> <p>Axborot manbaalari</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. www.gov.uz - O‘zbekiston Respublikasi hukumat portali. 2. www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi. 3. www.ziynet.uz - O‘zbekiston Respublikasi elektron kutubxona milliy bazasi.
7.	Fanning o‘quv dasturi Toshkent davlat agrar universiteti Ilmiy Kengashining 2024-yil “ __ ” avgustdagi __ -sonli bayonnomasi bilan ma‘qullangan.
8.	<p>Fan/modul uchun ma’sullar:</p> <p>X.A.Adilov – TDAU “Mevachilik va uzumchilik” kafedrası dotsenti, q.x.f.f.d. (PhD).</p> <p>A.A.Xomidjonov – TDAU “Mevachilik va uzumchilik” kafedrası assistenti.</p>
9.	<p>Taqrizchilar:</p> <p>A.A.Allayarov – AkademiK M.Mirzayev nomli bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy tadqiqot instituti Biotexnologiya laboratoriyasi mudiri, q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.</p> <p>B.Sh.Nortojiyev – ToshDAU, “Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash” kafedrası dotsenti, q.x.f.f.d. (PhD).</p>

o‘tqazilgan yilidan boshlab har yili kesiladi.	<p>15-mavzu. Tokzorni o‘g‘itlash va sug‘orish</p> <p>Tokzorlarni mineral va organik o‘g‘itlar bilan oziqlantirishning ahamiyati. Tokzorlarni sug‘orish muddati, usuli bilan tanishish. O‘simlikni suvga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash. Uzun yetishtirish hududi turli xil xususiyatlari; o‘simlikning holati; sug‘orish texnologiyasi; sug‘orish tizimlari bilan tanishish.</p>
	<p>III. Amaliy mashg‘ulotlari bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar</p> <p>Amaliy mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Meva va rezavor meva o‘simliklarini biologik–ho‘jalik guruhlariga ajratish 2. Meva va rezavor meva o‘simliklarining morfologik tuzilishi 3. Meva o‘simliklarini o‘suvchi va hosil beruvchi navdalarining tuzilishi bilan tanishish 4. Bog‘ asboblari va ulardan foydalanish usullari 5. Meva o‘simliklarini payvand qilish usullari 6. Meva ko‘chatzorini tashkil etishda hisob-kitoblar 7. Mevali bog‘ barpo etish, loyihasini tuzish bo‘yicha hisob-kitoblar 8. Meva o‘simliklarini parvarish qilishda sug‘orish me‘yorlarini hisoblash 9. Mevali bog‘larni oziqlantirish uchun organo-mineral o‘g‘itlar miqdorini hisoblash 10. Mevali daraxtlarga shakl berish usullari bilan tanishish 11. Intensiv bog‘ barpo qilish loyihasini tuzish bo‘yicha hisob-kitoblar 12. Meva hosilini yig‘ib terib olish rejasini tuzish 13. O‘zbekistonda rayonlashtirilgan meva navlari tavsifi 14. Tokzor barpo qilish loyihasini tuzishda hisob-kitoblar 15. O‘zbekistonda rayonlashtirilgan uzum navlari tavsifi
	<p>IV. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar</p> <p>Mustaqil ta’lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Qarigan bog‘larni yoshartirish texnologiyasi. 2. Bog‘larda oldidan hosilni aniklash usullari. 3. Bog‘larda sanitar kesish usullari va uni o‘tkazish texnologiyasi. 4. Danakli mevalarni yetishtirish va ularga shakl berish texnologiyasi. 5. Meva ko‘chatlariga shakl berish, ularni parvarish qilish. 6. O‘zbekistonda kam ekinladigan mevali ekinlarni ta’riflash. 7. Olmani intensiv navlarini parvarish qilish texnologiyasi. 8. Pal’metta bog‘larini yetishtirish texnologiyasi. 9. O‘zbekistonda yetishtiriladigan o‘rikni navlariga tasnif berish. 10. Anjir ko‘chatini yetishtirish texnologiyasi. 11. Meva o‘simliklarini turlari va ularni rivojlantirish 12. Urug‘lik payvandtaglarni yetishtirish 13. Kurtak payvandtaglarni yetishtirish. 14. Meva bog‘lari tashkil qilish va parvarish qilish usullari. 15. Urug‘li mevali o‘simliklardan olmani asosiy standart navlariga tavsif.

<p>16. Hosilga kirgan bog'larni parvarish qilish.</p> <p>17. Ko'chatzorni birinchi va ikkinchi dalasida amalga oshiriladigan ishlar.</p> <p>18. Olmani kesish va butash texnologiyasi.</p> <p>19. Limonni issiqxonalarda yetishtirish texnologiyasi.</p> <p>20. Mevachilikda yassi (pal'metta usulini yaratish yo'llari)</p> <p>21. Mevachilikda organo-mineral o'g'itlarni hisob-kitob qilish.</p> <p>22. Behini standartga kiritilgan navlarini xarakteristikasi.</p> <p>23. Intensiv bog'larni o'g'itlash me'yorlari</p> <p>24. Intensiv bog'larni sug'orish me'yorlari</p> <p>25. Golubika yetishtirish texnologiyasi</p> <p><i>Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</i></p>	<p>3</p> <p>V. Ta'lim natijalari / Kasbiy komponentlari:</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - meva va uzum nav namunalarini sinash, ulardan foydalanish hamda etishtirish jarayonlarini, mahsulotlarini yig'ib-terib olish bilan bog'lik tadbirlari; - meva va uzum mahsulotlarini etishtirishda o'g'itlardan foydalanish, sug'orish tizimi, qator oralariga ishlov berish, parvarishlash hamda kasallik va zararkunandalarga qarshi kurashish usullari; - meva va uzumchilik sohasidagi mahsus adabiyotlar, ilmiy ma'lumotlar, xorijda va respublikamizda erishilayotgan fan va texnika sohasidagi yutuqlar haqida tasavvurga ega bo'lishi;(bilim) - mevalarni yetishtirishda joyning iqlim sharoiti, tuprog'i, sizot suvini sathi, o'g'itlash miqdori, muddati, usuli, sug'orish tizimi, kasallik va zararkunandalarga qarshi uyg'unlashgan kurash choralarini amalga oshirishni; - meva daraxtlari organlarining tuzilishi, biologik xususiyatlari, yetishtirish texnologiyasi bosqichlari, tuproqqa ishlov berish, ekish, o'simliklarni tashqi muhit omillariga munosabatini aniqlay bilish va sozlash, sug'orish, oziqlantirish va yangi istiqbolli navlar va duragaylarni tanlash va joriy etish; - meva mahsulotlarini yetishtirish xususiyatlari, ekish muddati va usullarini bilishi va ulardan foydalana olishi;(ko'nikma) - mevali bog'larni yaratish, rezavor mevalar va tokni ekish, ko'paytirish, yetishtirish va qator oralariga sabzavot ekinlarini ekish texnologiyasidan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.(malaka)
<p>4.</p> <p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ma'ruzalar; - interfaol keys – stadilar; - seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol javoblar); - guruhlarda ishlash; - taqdimotlarni qilish; - individual loyihalar; - jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar. 	<p>5.</p> <p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p>

<p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va nazorat berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarishi, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p>	<p>6.</p> <p>VIII. Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ribakov A. A., Ostroukova S. A. "O'zbekiston mevachiligi" o'quv qo'llanma. Toshkent – 1981. 2. Buriyev H.Ch. "Mevachilik" elektron darsligi. Toshkent - 2003. 3. G'ulomov B.X., Sh.Abrorov, I.Normuratov. "Mevali daraxtlarga shakl berish, kesish va payvandlash" o'quv qo'llanma. Toshkent - 2013. 4. Adilov X.A., Enileev N.Sh., Namozov I.Ch. "Mevachilik" amaliy mashg'ulot bo'yicha o'quv qo'llanma. Toshkent – 2022. 5. Ostanauqulov T.E., Narziyeva S., G'ulomov B.X. "Mevachilik asoslari" O'quv qo'llanma. Samarqand - 2011. 6. Temurov Sh. "Uzumchilik" darslik Toshkent-2002 yil. 7. Namozov I.Ch. "Meva ekinlari ko'chatchiligi" darslik. Toshkent - 2024 8. Normuratov I., Janakova D., Berdiyev E., "Rezavor mevachilik" o'quv qo'llanma. Toshkent - 2022. <p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mirziyoyev Sh.M. PQ-4246-son "O'zbekiston Respublikasida bog'dorchilik va issiqxona xo'jaligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida". Prezident Qarori. – Toshkent, 2019 yil 20 mart. 2. Mirziyoyev Sh.M. PQ-20-son "Meva-sabzavotchilik va uzumchilikda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida dehqon xo'jaliklarining ulushini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" Prezident Qarori. – Toshkent, 2021 yil 23 noyabr. 3. Mirziyoyev Sh.M. PQ-216-son "Agrar sohada ilm-fan, ta'lim va ishlab chiqarishni integratsiya qilish orqali sifat va samaradorlikni oshirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" Prezident Qarori. – Toshkent, 2023 yil 07 iyul. 4. Rajametov Sh., Normuratov I., Adilov X., Janakova D., Namozov I. "Meva, rezavor meva va tok ko'chatzorlarini tashkil etish" o'quv qo'llanma. Toshkent – 2018. 5. U. Aripov, A. A. Aripov. "Urug'li intensiv meva bog'lari" qo'llanma Toshkent-2013 yil 6. Sultonov K. S., Abdikayumov Z. A. "Uzumchilik" darslik. Toshkent – 2023.
--	---